

Význam vzdělání pro trh práce v ČR (analýza)

Uplatnění mladých lidí na trhu práce se stále více dostává do popředí zájmu široké odborné veřejnosti ve všech evropských zemích. Známa skutečnost, že úroveň vzdělání je rozhodující pro uplatnění na trhu práce, se potvrzuje i u mladé generace vstupující na pracovní trh. Získání přinejmenším středního vzdělání s maturitou či v poslední době i vysokoškolského vzdělání, se stává standardem pro mladé lidi. V České republice je situace možná ještě symboličtější, neb ještě v nedávné době bylo vysokoškolské vzdělání vyhrazeno nejužší elitě obyvatelstva. V posledních deseti letech však naopak můžeme sledovat masivní rozšiřování počtu vysokých škol v České republice.

Poslední roky na trhu práce jsou navíc charakteristické nižším počtem pracovních příležitostí pro mladé lidi a absolventy především. Úroveň dosaženého vzdělání tím pádem může mít ještě mnohem vyšší význam v době, kdy je počet volných pracovních míst velmi omezený. Z pohledu budoucího vývoje je však nutné zabývat se i překvapivě opačnými problémy. Vzhledem k stárnutí obyvatelstva ve většině evropských zemí lze předpokládat nárůst počtu pracovních pozic zvláště pro mladé lidi a na druhé straně neudržitelnost stavu bezplatného, a to především vysokoškolského vzdělání. Vyšší participace studentů na trhu práce se může stát vedlejším efektem, který bude stárnutí obyvatelstva přinášet.

1. Základní vzdělanostní charakteristiky v ČR a v mezinárodním srovnání

Úvodní kapitola srovnává vzdělanostní charakteristiky obyvatelstva ČR ať už z pohledu časového vývoje, či ve srovnání se státy EU. Nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání obyvatel ve věku 15 a více let je vhodným ukazatelem, který je čtvrtletně k dispozici díky Výběrovému šetření pracovních sil (VŠPS). V tomto šetření se zjišťuje stupeň úspěšně ukončeného nejvyššího vzdělání respondentů, přičemž se nebere v úvahu právě probíhající studium. To znamená, že respondenti, kteří v době šetření ještě studují, by měli být zařazováni podle nejvyššího předchozího dosaženého vzdělání.

Podle mezinárodní klasifikace ISCED 97, která je používána také ve státech EU, lze rozřídít respondenty podle jednotlivých úrovní a oborů vzdělání. V souladu s touto klasifikací byly ustanoveny následující čtyři úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání obyvatel:

Základní vzdělání¹ (ISCED 0-2)

Do této skupiny jsou zahrnuty osoby, které ukončily první stupeň základní školy, nebo které úspěšně ukončily povinnou školní docházku na základní škole, na nižším stupni šestiletého či osmiletého gymnázia, nebo odpovídající část osmiletého programu konzervatoře.

Střední vzdělání bez maturity (ISCED 3c)

Pod tuto úroveň se zařadí všechny osoby, které absolvovaly školy a učiliště poskytující střední vzdělání bez maturity, a to jak s výučním listem, tak bez výučního listu.

Střední vzdělání s maturitou (ISCED 3a, 3b, 4)

Tohoto stupně vzdělání dosáhly osoby po úspěšném ukončení středoškolského studia zakončeného maturitní zkouškou, tj. absolventi gymnázií, středních odborných škol a učilišť s maturitou.

Vysokoškolské vzdělání (ISCED 5,6)

Poslední kategorie je tvořena osobami, které úspěšně ukončily akreditovaný vzdělávací program na vyšší odborné škole nebo bakalářský, magisterský, inženýrský nebo lékařský program na vysoké škole či univerzitě. Rovněž sem patří absolventi postgraduálního stupně studia; osoby, které dosáhly zahraničních titulů nebo získaly diplom vědeckého stupně.

---

¹ Do této skupiny jsou zahrnuty také osoby bez vzdělání.

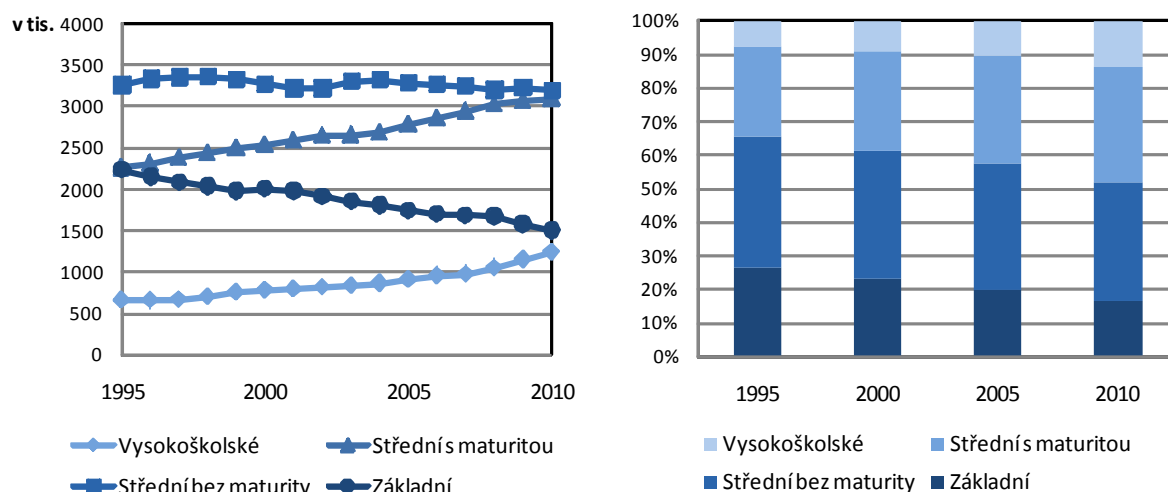
Tabulka 1. 1. Obyvatelstvo dle nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR (1995–2010)

Nejvyšší dosažené vzdělání	Počet obyvatel ve věku 15 a více let (v tis.)					Počet obyvatel ve věku 15 a více let (v %)				
	1995	2000	2005	2010	rozdíl 2010–1995	1995	2000	2005	2010	rozdíl 2010–1995
Základní	2236,3	2002,9	1745,0	1500,2	-736,1	26,6	23,3	20,0	16,6	-10,0
Střední bez maturity	3255,3	3268,8	3284,3	3192,4	-62,9	38,7	38,1	37,7	35,4	-3,3
Střední s maturitou	2255,7	2533,9	2779,6	3086,6	830,8	26,8	29,5	31,9	34,2	7,4
Vysokoškolské	658,6	780,4	907,1	1236,3	577,7	7,8	9,1	10,4	13,7	5,9
Celkem	8406,4	8586,4	8716,0	9015,4	609,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Struktura obyvatel podle nejvyššího dosaženého vzdělání se za posledních 15 let v ČR poměrně výrazně změnila. Ke změnám docházelo především v důsledku dynamiky na obou koncích věkového spektra. Nastupující generace po ukončení vzdělávání plynule a významně navyšovaly zastoupení osob s vyšším stupněm vzdělání. Zatímco na počátku sledovaného období v populaci 15letých a starších převažovaly osoby, které své vzdělávání ukončily bez maturitní zkoušky (65,3 %), v roce 2010 se poměr obyvatel s maturitou a bez maturity téměř vyrovnal. V ČR tedy došlo k výraznému posunu směrem k vyšší vzdělanosti obyvatelstva, což naznačují také rostoucí podíly vysokoškolsky vzdělaných osob (7,8 % v roce 1995, 13,7 % v roce 2010).

Graf 1. 1. Obyvatelstvo starší 15 let dle nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR (1995–2010)

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Po celé sledované období (s výjimkou roku 2000) významně klesal počet i podíl osob se základním vzděláním (až o 740 tis. osob, resp. o 10,0 p.b.). Počet osob se středním vzděláním bez maturity zůstával v posledních 15 letech velmi vysoký (více než 3 miliony osob v roce 2010), ale pozvolna se snižoval jeho relativní podíl na celé populaci (o 3,3 p.b.).

Počet osob se středoškolským stupněm vzdělání s maturitou se ve sledovaném období navýšil o více než 800 tis. osob, jejich podíl v populaci vzrostl o 7,4 p.b. Nejdynamičtěji rostly počty osob s ukončeným vysokoškolským vzděláváním, které svůj počet téměř zdvojnásobily na více než 1 200 tis. osob.

Tabulka 1. 2. **Obyvatelstvo dle nejvyššího dosaženého vzdělání v zemích EU 27 v roce 2010**

v %

Země	15-64 let		
	základní	středoškolské	vysokoškolské
EU 27	30,6	46,2	22,6
Rakousko	23,1	60,6	16,4
Belgie	32,6	36,7	30,7
Bulharsko	25,9	54,7	19,4
Kypr	29,3	38,4	32,3
Česká republika	14,4	71,0	14,5
Dánsko	30,5	39,0	27,2
Estonsko	18,4	51,9	29,7
Finsko	23,6	44,8	31,6
Francie	31,9	41,8	26,3
Německo	21,3	56,0	22,5
Řecko	38,7	40,3	21,0
Maďarsko	24,3	58,5	17,2
Irsko	28,9	36,3	31,8
Itálie	46,2	40,8	13,0
Lotyšsko	19,6	57,9	22,5
Litva	16,9	56,2	27,0
Lucembursko	27,7	39,2	29,1
Malta	69,6	17,7	12,7
Nizozemsko	31,7	40,2	27,5
Polsko	17,8	62,4	19,8
Portugalsko	67,1	19,1	13,8
Rumunsko	30,3	57,8	11,9
Slovensko	16,2	68,7	15,1
Slovinsko	20,9	58,8	20,2
Španělsko	47,7	23,2	27,7
Švédsko	25,1	46,1	28,1
Spojené království	23,5	43,1	30,7

Zdroj: Eurostat

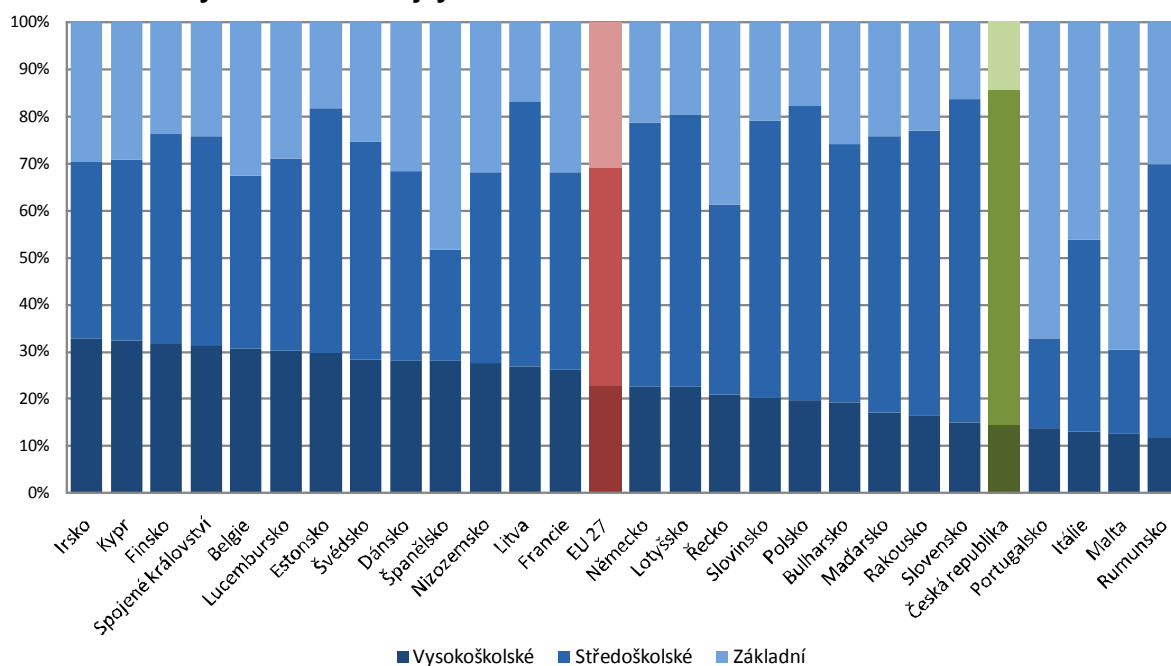
Při posuzování takto definovaného ukazatele je nutné přihlídnout k faktu, že část populace, zejména ve věku 15-24 let, nadále studuje a pravděpodobně si v dalších letech zvýší úroveň svého dosaženého vzdělání. Podíl studentů v příslušných věkových skupinách bude popsán v další části této analýzy.

Česká republika měla v roce 2010 nejnižší podíl osob se základním vzděláním (podíl 14,4 %) ze všech sledovaných zemí. Zároveň obsadila první místo i v podílu osob s nejnávšše dosaženým středoškolským vzděláním (71,0 %). V podílu osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním nedosahovala v roce 2010 ani úrovně průměru EU 27 a zařadila se mezi země s nejnižším podílem osob v této kategorii dosaženého vzdělání. K těmto výsledkům je však nutné přistupovat s rezervou, neboť vzdělávací systémy jsou v rámci zemí Evropské unie velmi odlišné.

Z pohledu členění obyvatelstva dle nejvyššího dosaženého vzdělání jsou při mezinárodním srovnání mezi zeměmi EU velké diference. Lze ale vyčlenit 3 regiony s podobnými charakteristikami:

- Jižní Evropa – podíl obyvatelstva se základním dosaženým vzděláním je v tomto regionu nejvyšší (Malta a Portugalsko těsně pod 70 % v roce 2010), podíl osob s vysokoškolským vzděláním pod průměrem EU 27 (s výjimkou Španělska – 28,1 %)
- Pobaltské státy spolu s Polskem, SR a ČR – podíl obyvatelstva s dosaženým základním vzděláním byl v roce 2010 nižší než 20 % (Slovensko a Česká republika v čele pelotonu, co se týče nejnižšího podílu sob se základním vzděláním), nadprůměrný podíl osob s dosaženým středním vzděláním (Česká republika nejvyšší – 71,0 %) a relativně nízký podíl osob s vysokoškolským vzděláním (pozůstatek socialistického systému vzdělávání)
- Severské země a státy Beneluxu - vysoký podíl osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním především díky systému vzdělávání a přístupu k celoživotnímu vzdělávání

Graf 1. 2. Obyvatelstvo dle nejvyššího dosaženého vzdělání v zemích EU 27 v roce 2010

Zdroj: Eurostat

V poslední době nastaly nejen velké změny v úrovni dosaženého vzdělání obyvatel, ale také v počtu studujících osob. Dotazník VŠPS umožňuje zjistit, zda respondent (ve věku 15-64 let) byl studentem či učněm v rámci systému formálního vzdělávání v posledních 4 týdnech. Pokud je respondent studentem a v referenčním období výuka neprobíhala z důvodu prázdnin, osoba je zařazena mezi studenty. Mezi studenty naopak nejsou zahrnuti osoby studující distanční (dálkové) studium.

Tabulka 1. 3. **Obyvatelstvo ve věku 20-34 let dle navštěvovaného vzdělání v ČR (2003–2010)**

v tis.

Osoby	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Osoby celkem								
20-34	2 408,6	2 419,7	2 420,3	2 425,6	2 425,5	2 436,7	2 415,3	2 363,0
20-24	755,7	725,7	702,2	695,3	692,7	702,3	705,4	697,3
25-29	907,0	900,0	876,2	845,9	816,1	796,3	773,4	753,6
30-34	745,9	794,0	841,9	884,3	916,7	938,2	936,5	912,1
Osoby studující								
20-34	242,3	271,3	286,2	313,7	339,7	373,9	384,5	392,8
20-24	211,8	230,1	244,2	265,0	281,5	304,2	313,5	325,1
25-29	27,4	37,9	38,7	44,7	53,3	63,3	65,2	64,7
30-34	3,1	3,3	3,3	4,0	4,9	6,4	5,8	2,9
Osoby nestudující								
20-34	2 166,3	2 148,3	2 134,1	2 111,9	2 085,7	2 062,8	2 030,8	1 970,3
20-24	544,0	495,5	458,0	430,3	411,2	398,1	391,9	372,2
25-29	879,6	862,1	837,5	801,2	762,8	733,0	708,2	688,9
30-34	742,7	790,7	838,6	880,4	911,7	931,7	930,8	909,2

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

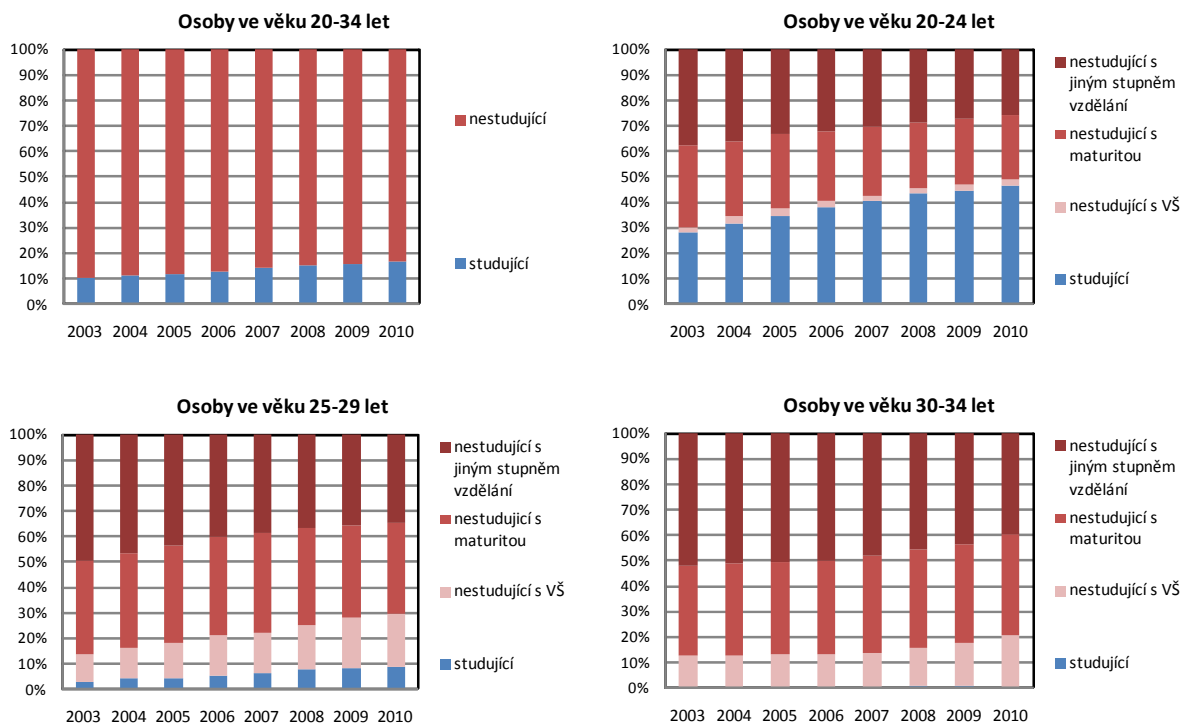
Počet osob ve věku 20-34 let mezi lety 2003 a 2009 stagnoval, výrazněji klesl až v roce 2010. Populačně silné ročníky ze 70. let minulého století se postupně přesunuly z nižšího věku do věkové skupiny 30-34 let, kterou začaly v roce 2010 opouštět. V této nejstarší sledované věkové kategorii vzrostly jak počty studentů, tak osob, které se již nevzdělávaly. Ve věkové skupině 20-29 let se zvýšily počty studujících, zatímco počty nestudujících významně poklesly.

V roce 2003 studovalo ve věku 20-34 let 242 tis. osob. Do roku 2010 se počet studujících v tomto věku zvýšil o více než 60 %, zároveň tudíž přibýlo zhruba 120 tis. ekonomicky neaktivních osob (po odečtení pracujících studentů). Podíl studujících z populace 20-34letých se tak zvýšil z 10 % v roce 2003 na necelých 19 % v roce 2010.

Nejdynamičtěji se zvyšoval podíl studentů ve věkové skupině 20-24letých, kde na počátku sledovaného období studovala necelá třetina osob, o sedm let později již studovala denní studium téměř každá druhá osoba. Podíl osob, které v tomto věku již dokončily vysokou školu, byl velmi malý a prakticky se neměnil.

K největšímu snížení podílu osob v letech 2003–2010, které ukončily vzdělání bez maturitní zkoušky, došlo ve věkové skupině 25-29letých (o 15 p.b.). V této věkové kategorii byl zároveň zaznamenán nejvyšší nárůst podílu vysokoškolsky vzdělaných osob, které již nestudovaly (téměř o 11 p.b.). Lze se tedy domnívat, že osoby narozené v letech 1980 až 1985 stojí na začátku nového trendu rozšiřování se vysokoškolského vzdělání co největšímu počtu mladých lidí. V důsledku toho se jedná o první generaci osob, která se co do výše vzdělání přiblížila úrovni ostatních vyspělých zemí EU. Podíl osob s vysokoškolským vzděláním ve věku 30-34 let se v období 2003–2010 významně zvýšil, přesto i v roce 2010 ve srovnání s věkovou skupinou 25-29 let byl podíl počtu osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním víceméně shodný, a to i přesto, že významná část osob ve věku 25-29 let nadále studovala.

Graf 1. 3. Obyvatelstvo dle dosaženého a navštěvovaného vzdělání v ČR (2003–2010)

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Evropská unie tvoří při srovnání systémů vzdělávání jednotlivých členských zemí heterogenní celek, který se projevuje především v rozdílech podílu studujících ve věkové skupině 20-34 let. Zejména Severské země a státy Beneluxu mají nejvyšší podíl studentů vysokých škol ve věkové skupině 25-29 let (Dánsko, Finsko v roce 2009 nad 20 %), ale i ve věkové skupině 30-34 let (nejvíce Finsko – 10,3 %).

Podle ÚIV je to způsobeno systémem vzdělávání, který umožňuje doplnit si vyšší střední vzdělání (které je základní podmínkou pro vysokoškolské studium) v pozdějším věku prostřednictvím programů „druhé šance“. Tuto skutečnost potvrzují i poslední zveřejněná data Eurostatu pro rok 2009. Např. ve Finsku v roce 2009 studovalo střední stupeň vzdělání 8,9 % osob ve věku 20-24 let a 7,0 % osob ve věku 30-34 let. Průměr EU 27 se přitom pohybuje na úrovni 1,7 %, resp. 1,0 %. Tyto země také umožňují vstup do vysokoškolského studia z výkonu zaměstnání, tedy nikoli pouze bezprostředně po ukončení střední školy.

Tabulka 1. 4. **Studující osoby dle stupně vzdělání v zemích EU 27 v roce 2009**

v %

Země	20-24 let		25-29 let		30-34 let	
	středoškolské	vysokoškolské	středoškolské	vysokoškolské	středoškolské	vysokoškolské
EU 27	8,3	29,3	1,7	9,8	1,0	4,7
Rakousko	5,5	26,0	1,0	14,3	0,5	5,4
Belgie	9,3	33,4	7,2	6,9	6,2	2,9
Bulharsko	1,7	30,8	0,7	7,3	0,5	2,8
Kypr	-	23,8	-	8,1	-	2,7
Česká republika	4,1	32,5	1,0	8,8	1,0	3,3
Dánsko	17,7	29,3	5,5	21,2	2,6	7,9
Estonsko	6,2	32,0	1,6	11,0	1,2	6,5
Finsko	14,2	38,3	8,9	21,7	7,0	10,3
Francie	3,7	28,6	0,4	5,7	0,7	4,8
Německo	18,9	24,3	2,6	13,8	0,1	4,2
Řecko	-	-	-	-	-	-
Maďarsko	9,0	31,6	1,6	9,0	1,4	4,1
Irsko	9,2	25,1	1,9	4,8	0,2	9,6
Itálie	2,4	31,3	-	9,7	-	2,8
Lotyšsko	5,2	33,9	0,8	10,9	0,0	6,6
Litva	4,6	43,4	1,4	13,2	1,4	6,5
Lucembursko	10,3	0,0	1,5	0,0	0,6	0,0
Malta	10,1	17,1	0,5	3,7	0,7	1,7
Nizozemsko	13,0	32,7	2,4	9,5	1,1	2,4
Polsko	11,8	41,7	1,9	7,9	2,4	6,4
Portugalsko	8,0	25,4	4,2	8,0	3,5	4,0
Rumunsko	11,8	29,5	-	12,8	-	3,5
Slovensko	2,4	30,6	0,5	7,5	0,6	3,9
Slovinsko	5,7	47,7	1,9	13,8	1,5	4,3
Španělsko	-	28,8	-	9,6	-	3,9
Švédsko	10,9	27,3	4,7	16,9	3,0	8,0
Spojené království	3,6	20,4	1,6	7,4	1,1	4,9

Zdroj: Eurostat

Poznámka: Za některé členské země byly zveřejněny pouze částečné údaje, za některé nebyly zveřejněny žádné údaje.

2. Současné postavení mladých lidí s minimem zkušeností na trhu práce

Uplatnění mladých lidí na trhu práce se v současné době stává zásadním tématem v celé Evropě. Nárůst nespokojenosti mladých lidí, ale i sociální nepokoje v některých zemích, jsou přímo dávány do souvislosti s nemožností realizace mladých lidí ve společnosti. Nárůst nezaměstnanosti mladých lidí je jedním z hlavních důsledků ekonomické krize a následného pouze pozvolného růstu hospodářství, kdy ekonomika nebyla schopna vytvářet nová pracovní místa. Česká republika se až do krizových let nevyznačovala vysokou mírou nezaměstnanosti mladých osob, naopak riziko ztráty zaměstnání postihovalo především osoby ve starším věku. Změnu na trhu práce přineslo právě až období po roce 2008, kdy trh práce začal stagnovat a nevytvářel nová místa pro nově přichozí na trh práce.

Zhodnocení přechodu mezi ukončením vzdělávání a nástupem do prvního zaměstnání vyžaduje znát nejenom základní informaci o ukončení studia, ale je potřeba zároveň znát i situaci respondenta v navazujícím období. Jako vhodný informační zdroj lze proto právě využít data z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Dotazník VŠPS umožňuje získávat data o osobách v pěti po sobě jdoucích čtvrtletích. Na základě takto získaných dat můžeme sestavit životní dráhy jednotlivých osob v délce jednoho roku. Takto definované životní dráhy jednotlivých osob jsou základem pro výpočet zmíněných ukazatelů, které vycházejí právě ze sledování změn u jednotlivých osob v čase. Jednotlivé životní dráhy je samozřejmě nutné zařazovat do určitých kategorií a generalizovat tím jednotlivé přesuny na trhu práce. Tato analýza vychází ze situace, kdy v počátečním období respondent byl studentem v rámci prezenčního² formálního vzdělávání a v následujícím uvedl, že již nestuduje. Na základě takto vybraných dat lze zkonstruovat základní ukazatele sledující postavení absolventů na trhu práce. **V případě, pokud osoba studuje vysokou školu, ale úspěšně ji nedokončí, je považována za absolventa střední školy. Ovšem za počáteční období pro výpočet daného ukazatele je považováno ukončení studia na vysoké škole, ne úspěšného ukončení střední školy.**

Obecně je míra nezaměstnanosti osob definována jako počet nezaměstnaných osob k celkovému počtu zaměstnaných a nezaměstnaných osob podle věku, pohlaví atd. Takto definovaný ukazatel však neumožňuje popsat situaci absolventů na trhu práce. Naopak longitudinální pohled umožňuje definovat ukazatele zmíněný fakt zohledňující.

Míra nezaměstnanosti³ osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání

Ukazatel vychází z předpokladu, že respondent v počátečním období studoval, v dalším čtvrtletí již nebyl studentem v rámci prezenčního formálního vzdělávání. Daný ukazatel vychází ze stavu v následujícím čtvrtletí a je zkonstruován jako klasická míra nezaměstnanosti (počet nezaměstnaných osob ve věku 15-34 let k počtu zaměstnaných a nezaměstnaných osob ve věku 15-34 let). Ukazatel se vztahuje ke konkrétnímu referenčnímu týdnu, tudíž je zaručen přesný časový rozdíl 3 měsíce. Tento ukazatel zahrnuje i osoby, které měly krátkou pracovní zkušenost mezi těmito dvěma časovými body.

Míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let rok od ukončení vzdělávání

Ukazatel vychází z předpokladu, že respondent v počátečním období studoval a v následujících čtyřech čtvrtletích nebyl studentem v rámci prezenčního formálního vzdělávání. Po čtyřech čtvrtletích se pak zjišťuje, zda respondent byl ve věku 15-34 let zaměstnán, nezaměstnán či ekonomicky neaktivní a podobně jako v předchozím případě se dle daného vzorce vypočte míra nezaměstnanosti.

Základní předpoklad ukončení formálního vzdělání vymezuje relativně malou skupinu osob v rámci výběrového souboru. Z důvodu zamezení nízké spolehlivosti výsledných údajů byla určitá třídění zobrazena např. na jedno souhrnné časové období 2006 až 2010⁴.

² V rámci absolventů formálního vzdělávání nejsou zahrnuti absolventi dálkového studia.

³ Nezaměstnaná osoba nesmí mít zaměstnání, aktivně si hledá práci a je připravena k nástupu nejpozději do 14 dnů (definice ILO).

⁴ Obecně platí, že u zjištěných hodnot by neměla být jejich relativní směrodatná odchylka (tj. variační koeficient) vyšší než 20 %, pro účely srovnání jednotlivých hodnot je pak nutné pracovat s hodnotami s mnohem nižší výběrovou chybou.

V průměru let 2006 až 2010 činila míra nezaměstnanosti osob 15letých a starších 6,2 %, vyšší byla tato míra, pokud byla vztahována pouze na věkovou skupinu 15-34 let, kdy činila 8,2 %. V rámci takto definovaného ukazatele se určitě nejednalo o hodnoty, které by vypovídaly o špatném postavení mladých osob na trhu práce. Pokud se však skutečně zaměříme na absolventy, ukazuje se, že míra nezaměstnanosti je za sledované období výrazně vyšší. Míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání činila dokonce 44,0 %. Zcela jednoznačně situaci ovlivňuje i fakt, že respondenti bezprostředně po ukončení studia nechtějí okamžitě nastoupit do práce, či si zatím vybírají nevhodnější zaměstnání. Přesto lze určitě říci, že velký počet těchto absolventů nemohl najít bezprostředně po ukončení studia uplatnění na trhu práce. To potvrzuje ukazatel, který zjišťuje míru nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let, které neměly práci rok od ukončení svého studia. Takto vymezená míra nezaměstnanosti činila 13,6 %, což je hodnota dvojnásobně vyšší než míra nezaměstnanosti osob 15letých a starších; i významně vyšší než míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let.

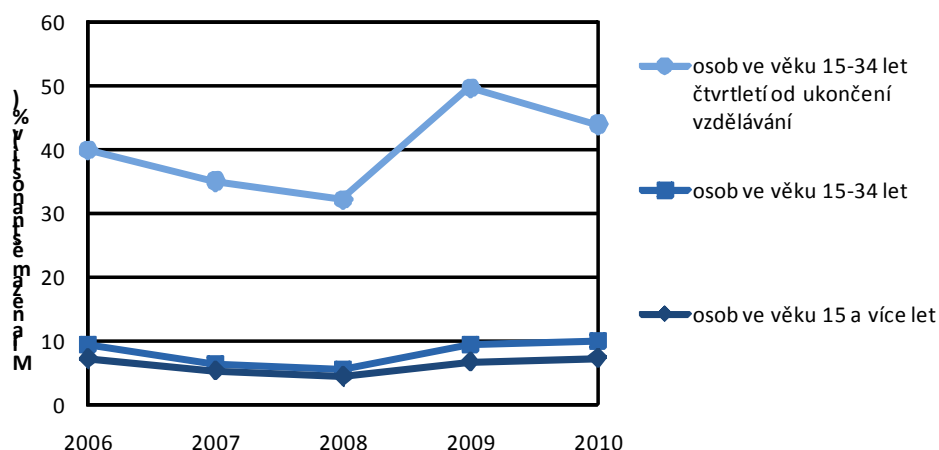
Tabulka 2. 1. **Míra nezaměstnanosti osob dle doby od ukončení studia v ČR (období 2006–2010)**

	v %
Osoby ve věku 15-34 let	Míra nezaměstnanosti
čtvrtletí od ukončení vzdělávání	44,0
rok od ukončení vzdělávání	13,6
celkem 15-34 let	8,2

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Zhoršení postavení absolventů potvrzuje i srovnání v letech 2006–2010. Bohužel v takto detailním členění již nelze využít míru nezaměstnanosti absolventů ve věku 15-34 let rok od ukončení studia. Přesto i ukazatel, jenž vystihuje situaci absolventů v následujícím čtvrtletí od ukončení studia, zcela názorně ukazuje vliv ekonomické krize na mladé lidi a absolventy především. Pokud míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání činila v roce 2008 32,1 %, v roce 2009 to bylo již 49,6 %, v roce 2010 ještě 43,9 %. Zcela jednoznačně se ukazuje, že negativní trendy v ekonomice postihují především absolventy, kteří na stagnujícím trhu práce nedokážou najít vhodné uplatnění.

Graf 2. 1. **Vybrané míry nezaměstnanosti osob v ČR (2006–2010)**

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

V České republice, na rozdíl od pobaltských zemí, Španělska či Irska, nedošlo až k tak významnému zvýšení míry nezaměstnanosti. Ekonomická krize se projevila především v tom, že trh práce nedokázal absorbovat nově přichozí a tím pádem najít uplatnění pro absolventy, což potvrzuje i nárůst míry dlouhodobé nezaměstnanosti mladých osob. Nejvyšší dosažené vzdělání hraje významnou roli v možnosti uplatnění mladých osob na trhu práce. Zcela jednoznačně se ukazuje, že míra nezaměstnanosti je významně závislá na stupni dosaženého vzdělání, čím vyšší je míra dosaženého vzdělání, tím nižší je míra nezaměstnanosti. U absolventů je zmíněná zákonitost daleko průkaznější. Z výsledků za sledované období 2006–2010 se ukazuje výhodnost dosaženého vysokoškolského vzdělání pro uplatnění na trhu práce. Navíc tento fakt ještě zvýrazňuje významný růst podílu osob s vysokoškolským vzděláním, zvláště ve věkové skupině 20-24 let a 25-29 let. V tomto kontextu jsou pak dané výsledky ještě výmluvnějším dokladem toho, že vysokoškolské vzdělání má svou hodnotu.

Ačkoliv rok od ukončení studia byla míra nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let 13,6 %, u absolventů vysokých škol pouze 3,6 %, u absolventů středních škol s maturitou již 14,5 %, u absolventů středních škol bez maturity 20,2 % a u osob se základním vzděláním dokonce 39,3 %. Ukazuje se, že růst počtu studentů na vysokých školách může být způsoben nejenom zájmem o další vzdělávání, ale i jednoduchou úvahou, že lepší je studovat, než být nezaměstnaný, nebo mít zaměstnání, které dlouhodobě neumožňuje realizaci v pracovním životě.

Tabulka 2. 2. **Míra nezaměstnanosti osob dle doby od ukončení studia a nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR (období 2006–2010)**

Míra nezaměstnanosti	v %			
	Základní vzdělání	Střední vzdělání bez maturity	Střední vzdělání s maturitou	Vysokoškolské vzdělání
Osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání	66,9	52,7	44,7	30,4
Osob ve věku 15-34 rok od ukončení vzdělávání	39,3	20,2	14,5	3,6 ^{*)}
Osob ve věku 15-34 let	32,8	9,1	5,5	3,7
Osob ve věku 15 a více let	22,5	6,8	4,2	2,2

Zdroj: ČSÚ, VŠPS

^{*)} hodnota s nižší spolehlivostí

Směřování dalšího pracovního života mladých lidí nelze omezovat pouze na hledisko, zda-li je osoba zaměstnaná, nezaměstnaná, nebo ekonomicky neaktivní. Zcela důležitým kritériem je, zda se jedná o dobře kvalifikované pracovní místo, které odpovídá výši i oboru dosaženého vzdělání. VŠPS zjišťuje zaměstnání respondentů, přičemž pro roky 2006 až 2010 se zaměstnání zařizovala dle klasifikace KZAM. Obecně platí, že třídy 1 (Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci) a 2 (Vědečtí a odborní duševní pracovníci) vyžadují znalosti a dovednosti odpovídající vysokoškolskému magisterskému, případně bakalářskému vzdělání. Třídy 3 až 8 (Nižší administrativní pracovníci, Pracovníci ve službách a obchodě, Kvalifikovaní dělníci a řemeslníci, Obsluha strojů a zařízení) vyžadují dovednosti na úrovni středního případně úplného středního vzdělání s maturitou. Třída 9 (Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci) by primárně měla být určena pro osoby se základním vzděláním. Samozřejmě je nutné brát do úvahy, že se jedná pouze o hrubé členění. Klasifikace profesí není vždy zcela úměrná kvalifikační náročnosti profese. Navíc kompetenční nároky některých profesí v čase rostou a to buď na základě tržních tlaků, nebo na základě administrativních požadavků na výkon profese.

Tabulka 2. 3. **Uplatnění na trhu práce dle vztahu zaměstnání (klasifikace KZAM) a nejvyššího dosaženého vzdělání v ČR (období 2006–2010)**

v %				
Vzdělání	Zaměstnání s vyššími požadavky na vzdělání	Kvalifikované pozice	Zaměstnání s nižšími požadavky na vzdělání	Celkem
Vysokoškolské		KZAM - 1,2	KZAM - 3 až 9	
absolventi (15-34 let) zaměstnaní během 1 roku	-	49,0	51,0	100,0
zaměstnaní ve věku 15 let a více	-	65,7	34,3	100,0
Střední s maturitou	KZAM - 1,2	KZAM - 3-8	KZAM - 9	
absolventi (15-34 let) zaměstnaní během 1 roku	5,2	89,0	5,9	100,0
zaměstnaní ve věku 15 let a více	14,6	82,9	2,5	100,0
Střední bez maturity	KZAM - 1-3	KZAM - 4-8	KZAM - 9	
absolventi (15-34 let) zaměstnaní během 1 roku	6,2	82,2	11,6	100,0
zaměstnaní ve věku 15 let a více	13,6	75,7	10,8	100,0

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Vzhledem k nutnosti většího výběrového souboru do něj byly zařazeny všechny osoby, které si do roku od ukončení studia našly jakékoliv zaměstnání v rámci šetřených referenčních týdnů za jednotlivá čtvrtletí. Není překvapivé, že obecně absolventi zaujímají méně kvalifikované pozice než osoby, které jsou zaměstnané po delší dobu. Výrazné rozdíly jsou přesto i u osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním, kdy tento fakt lze dát do souvislosti s obecně sdíleným tvrzením, že „vysokoškoláci“ přebírají pracovní místa „středoškoláků“, částečně i v důsledku zvyšování kompetenčních nároků na tyto pozice. V průměru za roky 2006–2010 ani ne polovina absolventů pracovala v zaměstnáních primárně určených pro vysokoškoláky (49,0 %), přičemž z celkového počtu zaměstnaných osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním 65,7 % pracovalo v hlavních třídách KZAM 1 nebo 2. Na první pohled relativně málo absolventů středních škol (přibližně 10 %) pracovalo ve třídě 9 (Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci). Tento fakt lze možná vztáhnout k volbě mladých lidí být dočasně bez práce, než by přijali nekvalifikovanou a špatně placenou práci, a tím pádem nemohli uplatnit své vzdělání.

Tabulka 2. 4. **Vybrané míry nezaměstnanosti osob dle regionů v ČR (období 2006–2010)**

v %			
Míra nezaměstnanosti	Hlavní město Praha	Ústecký, Karlovarský, Moravskoslezský	Ostatní kraje ČR
Osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání	23,7	53,2	43,5
Osob ve věku 15-34 let	3,7	13,0	7,4
Osob ve věku 15 a více let	2,8	9,9	5,5

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Z regionálního pohledu lze vyčlenit na jedné straně region s dobrými podmínkami na trhu práce (kraj Hlavní město Praha) a na druhé straně kraje, které se vyznačují obecně vysokou mírou nezaměstnanosti (Ústecký, Karlovarský, Moravskoslezský kraj). Vzhledem k vyšší spolehlivosti dat jsou roky 2006 až 2010 brány jako jedno období. Podobně jako v předešlých případech se ukazuje, že v případě osob ve věku 15-34 let a především absolventů se dané jevy zvyrazňují. V krajích s obecně vysokou nezaměstnaností se jeví situace mladých lidí velmi nepříznivě. Ukazatel míry nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let v průměru za roky 2006 až 2010 dosáhl v takto vymezeném regionu 13,0 %, což je nesrovnatelně více ve srovnání s krajem Hlavní město Praha (pouze 3,7 %).

Hodnota míry nezaměstnanosti osob ve věku 15-34 let čtvrtletí od ukončení vzdělávání činila dokonce 53,2 %, pokud bereme dohromady Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj, v kraji Hlavní město Praha činila „jen“ 23,7 %.

Standardní část VŠPS doplňuje každoročně dodatečné šetření tzv. ad hoc modul. V roce 2009 se ad hoc modul týkal vstupu mladých lidí na trh práce. V rámci ad hoc modulu se mimo jiné zjišťoval časový rozestup v měsících mezi ukončením formálního studia a nástupem do prvního významného⁵ zaměstnání. Cílovou skupinou ad hoc modulu byly osoby ve věku 15-34 let. Ad hoc modul nezjišťoval přímo stav za rok 2009, ale otázky byly směřovány i hluboko do minulosti. Takto zvolený přístup generuje výsledky, které jsou vztaženy např. k situaci za posledních patnáct, deset či pět let. K alespoň částečné aktuálnosti jsme zvolili období, které se vztahuje k posledním pěti letům, kdy došlo k přechodu mezi studiem a nástupem do zaměstnání.

Tabulka 2. 5. Průměrná doba v měsících mezi ukončením studia a prvním významným zaměstnáním dle nejvyššího dosaženého vzdělání v EU 27 (období 2005–2009)

Země EU	Celkem	Stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání			Index v % (celkem/VŠ)
		základní	středoškolské	vysokoškolské	
EU 27	6,5	9,8	7,4	5,1	128,0
Belgie	5,6	7,6	5,4	5,3	105,4
Bulharsko	8,9	21,5	11,7	4,1	215,4
Česká Republika	4,1	10,6	4,6	3,1	132,4
Dánsko	4,5	8,4	3,6	3,8	118,0
Estonsko	4,3	8,1	4,8	2,8	156,5
Irsko	4,6	5,9	5,1	4,1	113,6
Řecko	13,1	15,1	13,9	12,2	107,7
Španělsko	8,2	10,2	8,8	7,0	116,5
Francie	5,8	9,6	6,6	4,6	126,0
Itálie	10,5	13,6	10,5	9,8	107,2
Kypr	7,9	15,7	13,7	4,8	164,2
Lotyšsko	5,7	10,1	6,7	3,7	150,9
Litva	4,2	8,9	5,1	3,0	142,7
Lucembursko	5,1	8,5	5,7	4,2	122,7
Maďarsko	5,6	10,9	6,4	4,0	138,5
Malta	5,5	7,5	7,0	2,6	210,4
Nizozemí	3,5	6,4	3,3	3,0	118,5
Rakousko	4,9	12,0	4,9	3,7	134,9
Polsko	6,2	17,0	9,0	3,6	171,9
Portugalsko	5,7	6,7	5,7	4,7	119,5
Rumunsko	10,0	12,5	12,0	7,3	136,8
Slovinsko	7,6	14,9	9,8	4,6	164,9
Slovensko	5,6	24,3	6,3	3,5	161,4
Finsko	5,4	7,6	6,5	3,5	151,7
Švédsko	4,4	4,3	5,1	3,6	124,2
Velká Británie	3,5	6,4	3,3	3,0	116,7

Zdroj: Eurostat, EU-LFS, AHM 2009

V prvé řadě se můžeme zaměřit, v jakých zemích bylo nejsnadnější najít práci a naopak, v kterých zemích bylo víceméně nemožné najít práci bezprostředně po ukončení studia. Jak bylo řečeno, základní problém spočívá v aktuálnosti dat, neb ekonomická krize v Evropě zcela jistě změnila jak hodnoty výsledného ukazatele, tak i pořadí jednotlivých zemí v rámci Evropské unie. Dle ad hoc

⁵ Za první významné zaměstnání se považuje zaměstnání, které trvalo alespoň 3 měsíce.

modulu z roku 2009 byla v rámci zemí Evropské unie nejkratší doba mezi ukončením studia a nalezením první práce v Nizozemsku a Velké Británii (3,5 měsíce), poté hned následovala Česká republika (4,1 měsíce). To potvrzuje již dříve zmíněný fakt, že skutečně až do začátku ekonomické krize se Česká republika, na rozdíl od většiny zemí EU, nevyznačovala významně vyšší mírou dlouhodobé nezaměstnanosti mladých osob ve věku 15-34 let. Tento negativní trend přišel až s nástupem ekonomické krize v roce 2009. Dále mezi země s krátkou dobou mezi ukončením studia a nalezením první práce náležely pobaltské země, ale třeba i Irsko. V těchto zemích však došlo během posledních dvou až tří let k prudkému poklesu zaměstnanosti a je zcela jisté, že v posledních letech se situace absolventů na trhu práce významně zhoršila.

Obecně mezi země s dobrým uplatněním absolventů na trhu práce patřily severské státy a zcela jistě tomu bylo i po roce 2009. Státy jižní Evropy a nově přistoupivší státy (Rumunsko, Bulharsko) naopak patřily mezi státy, kde absolventi hledali práci nejdéle. Průměrná doba nalezení první významné práce pro absolventy činila v Řecku 13,1 měsíce, v Itálii 10,5 měsíce, v Rumunsku 10,0 měsíců a v Bulharsku 8,9 měsíců. Zvláště co se týče jižní Evropy, je zcela zřejmé, že se postavení mladých lidí v následujících letech ještě významně zhoršilo.

Ad hoc modul 2009 „Vstup mladých lidí na trh práce“ umožňuje posuzovat vliv dosaženého stupně vzdělání na nalezení první významné práce od ukončení studia. Výhodnost dosaženého vysokoškolského vzdělání lze vyjádřit indexem, kdy v čitateli je doba mezi ukončením studia a nalezením prvního významného zaměstnání pro všechny stupně dosaženého vzdělání a ve jmenovateli je doba mezi koncem studia a nalezením prvního významného zaměstnání u osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním. Čím vyšší hodnota indexu, tím se ukazuje vyšší vliv dosaženého vysokoškolského stupně vzdělání. V rámci srovnání zemí Evropské unie se ukazuje, že vliv vysokoškolského vzdělání je především významný v zemích východní a střední Evropy. Stupeň dosaženého vzdělání se v těchto zemích stal zásadním předpokladem pro získání zaměstnání bezprostředně po ukončení studia. Dle ad hoc modulu z roku 2009 byl tento index jeden z nejvyšších v Bulharsku (215,4 %), Polsku (171,9 %), Slovinsku (164,9 %), nad průměrem EU 27 byl také v České republice (132,4 %). Naopak zcela marginální měl vliv dosaženého vzdělání na nalezení prvního zaměstnání v Belgii (105,4 %), nebo v Itálii (107,2 %).

3. Vývoj počtu pracujících studentů v ČR a v mezinárodním srovnání

V této kapitole je diskutována otázka zapojení studentů na trhu práce, jelikož studenti nemusí být nutně ekonomicky neaktivními osobami. Také jim jsou v dotazníku VŠPS položeny otázky, které určí, zda patří do kategorie zaměstnaných dle mezinárodně srovnatelné klasifikace ILO. Za zaměstnané se potom považují všechny osoby patnáctileté a starší, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň 1 hodinu za mzdu, plat nebo jinou odměnu, nebo sice nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání. Hlavním kritériem pro zařazení mezi zaměstnané je tedy jakákoliv pracovní aktivita za plat či odměnu. Není proto rozhodující, zda pracovní aktivita těchto osob měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání, nebo zda současně studovaly, pobíraly nějaký důchod apod. Osoby studující dálkově nejsou zahrnuty do počtu studentů v rámci formálního vzdělávání, neboť se předpokládá jiný systém sledování pracovního a studentského života.

Jelikož se počet studentů ve sledovaném období zvyšoval, je používán ukazatel míry zaměstnanosti studentů (počet pracujících studentů vztažený k celkovému počtu studentů v jednotlivých věkových kategoriích), který lépe vystihuje popisovaný proces.

Tabulka 3. 1. **Počet pracujících studentů a míra zaměstnanosti studentů v rámci formálního vzdělávání ve věku 15-29 let v ČR (2003–2010)**

									v tis.
Věková skupina	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Celkem 15-29	15,2	19,0	17,7	21,9	31,5	39,3	49,5	47,1	
15-19	4,2	4,5	4,1	3,9	4,4	5,6	8,4	6,2	
20-24	6,7	7,5	7,0	9,8	14,8	18,2	23,5	26,0	
25-29	4,2	6,9	6,7	8,2	12,3	15,4	17,5	14,9	

									v %
Věková skupina	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Celkem 15-29	1,9	2,2	2,1	2,4	3,4	4,1	5,2	5,0	
15-19	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,9	1,5	1,1	
20-24	3,2	3,3	2,8	3,7	5,3	6,0	7,5	8,0	
25-29	15,5	18,3	17,3	18,4	23,0	24,3	26,8	23,1	

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Míra participace studentů na trhu práce je v ČR velmi nízká. V roce 2003 v ČR pracovalo při studiu asi 15 tis. osob ve věku 15-29 let, což činilo pouze necelé 2 % z celkového počtu studentů denního studia. Míra zaměstnanosti studentů v následujících dvou letech stagnovala, od roku 2006 sice pozvolna rostla, ale dosáhla pouze 5,2 % v roce 2009, resp. 5,0 % v roce 2010. Nejvyšší míru zaměstnanosti vykazovali po celé sledované období studenti ve věku 25-29 let, v roce 2010 pracovala necelá čtvrtina z celkového počtu studentů v této věkové kategorii. Míra zaměstnanosti studentů ve věku 20-24 let se zvýšila ze 3 % v roce 2003 na 8 % v roce 2010, počet pracujících studentů v tomto věku se zvýšil z původních necelých 7 tis. na 26 tis. v roce 2010. Celkově tedy v roce 2010 bylo ekonomicky aktivních 47 tis. studentů denního studia ve věku 15-29 let, což ale zdaleka nekompensuje zvyšující se počet studujících, kteří jsou mimo pracovní trh.

Mezi pracujícími studenty a zaměstnaným obyvatelstvem existuje několik rozdílů. K jejich odhalení bylo opět využito výsledků VŠPS, tentokrát za průměr let 2006–2010, vzhledem k relativně nízkému počtu pracujících studentů v ČR. Pracující osoby lze rozdělit na osoby sebezaměstnané a zaměstnance. Do první zmíněné kategorie řadíme podnikatele, ať už zaměstnávají či nezaměstnávají další osoby, a pomáhající rodinné příslušníky. Do druhé kategorie zaměstnanců řadíme osoby, které pracují pro veřejné nebo soukromé zaměstnavatele a dostávají odměnu. Další použitou charakteristikou je typ pracovní smlouvy. Pracovní smlouva může být uzavřena na dobu určitou či neurčitou. Pracovní poměr je sjednán na dobu neurčitou, pokud nebyla v pracovní smlouvě přímo určena doba jeho trvání. Tato otázka je v dotazníku VŠPS položena pouze zaměstnancům.

Další charakteristikou zaměstnanosti je typ úvazku, který se dělí na plný a částečný úvazek. Zjednodušeně řečeno je rozdíl mezi kratší pracovní dobou a plnou pracovní dobou v tom, že zaměstnanci s kratší pracovní dobou náleží mzda odpovídající této kratší pracovní době. Průměrnému počtu odpracovaných hodin odpovídá skutečný počet odpracovaných hodin v referenčním týdnu, do kterého jsou zahrnuty všechny přesčasy.

Tabulka 3. 2. **Charakteristiky pracujících studentů a pracujících celkem ve věku 15-34 let v ČR, (období 2006–2010)**

Zaměstnaní	Pracující studenti		Pracující celkem	
	v tis.	%	v tis.	%
Dle postavení v zaměstnání				
<i>sebezaměstnaní</i>	5,0	12,3	204,0	12,2
<i>zaměstnanci</i>	35,6	87,7	1 462,4	87,8
<i>celkem</i>	40,6	100,0	1 666,4	100,0
Dle typu smlouvy				
<i>na dobu určitou</i>	18,3	51,4	143,1	9,8
<i>na dobu neurčitou</i>	17,3	48,6	1 319,3	90,2
<i>celkem</i>	35,6	100,0	1 462,4	100,0
Dle typu úvazku				
<i>plný</i>	16,5	40,7	1 591,6	95,5
<i>částečný</i>	24,1	59,3	74,8	4,5
<i>celkem</i>	40,6	100,0	1 666,4	100,0
Průměrný počet odpracovaných hodin	25,5		37,8	

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

Mezi zaměstnanými osobami v ČR převažují z 87,8 % zaměstnanci. Pracující studenti se v této charakteristice nijak neodlišují a převážně jsou na trhu práce v pozici zaměstnanců. Rozdíly ale můžeme vidět v typu uzavřené pracovní smlouvy. Zatímco 90,2 % zaměstnaných osob v ČR uzavřelo pracovní smlouvu na dobu neurčitou, u studentů to byla necelá polovina. Ještě větší rozdíl je zřejmý v délce úvazku, kde studenti využívají z 59,3 % částečné úvazky, zatímco procento zaměstnaných na částečný úvazek je velmi malé (4,5 %). Studenti také v průměru odpracují o 12,3 hodin týdně méně. Uvedená čísla vedou k potvrzení domněnky, že studenti využívají více různých brigád a prací na částečný úvazek, aby si spíše finančně přilepšili k příjmu, který získávají např. od rodičů. Samozřejmě nemůžeme opomenout 40,7 % pracujících studentů, kteří pracují na plný úvazek.

Vzhledem k tomu, že se ptáme na situaci v referenčním týdnu, je podchycení příležitostných brigád relativně malé, neb ty probíhají často jen pár týdnů v roce a pravděpodobnost, že se budeme ptát právě v tomto referenčním týdnu, je relativně malá. Proto pouze necelých 10 % pracujících studentů v průměru za roky 2006–2010 vykonávalo práci v hlavní třídě KZAM 9 (Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci). Naopak přibližně čtvrtina studentů pracovala ve 2. třídě KZAM (Vědečtí a odborní duševní pracovníci), obecně u zaměstnaných celkem činil tento podíl pouze necelých 11 %. Bohužel vzhledem k nízkému počtu pracujících studentů se jedná v absolutním vyjádření o malé číslo (přibližně 10 tis.). Do budoucna by právě kombinace studia a práce na kvalifikovaných pozicích přinesla prospěch nejen samotným studentům, ale i české ekonomice vzhledem k možnému nedostatku ekonomicky aktivních osob z důvodu stárnutí obyvatelstva.

Míra zaměstnanosti osob ve věku 20-24 let byla v roce 2010 v ČR pod úrovní EU 27 (43,3 % v ČR oproti 50,4 % v EU 27) a byla až o propastných 29,4 p.b. nižší než v Nizozemsku, kde dosahovala nejvyšší úrovně. Situace je pro věkovou skupinu 25-29 let podstatně lepší, když dokonce mírně převyšuje průměr států Evropské unie. Opačnou pozici má ČR při porovnání míry zaměstnanosti osob 30-34letých. S hodnotou 76,7 % se zařazuje mezi 13 zemí, které nedosahují průměrné úrovně EU 27.

Tabulka 3. 3. **Míra zaměstnanosti dle věkových skupin v zemích EU v roce 2010**

Země	20-24	25-29	30-34
EU 27	50,4	72,2	77,5
Rakousko	68,1	80,5	83,5
Belgie	44,0	77,5	82,0
Bulharsko	41,0	66,8	74,1
Kypr	58,6	79,9	86,5
Česká republika	43,3	72,4	76,7
Dánsko	67,5	74,8	84,4
Estonsko	42,9	70,3	73,3
Finsko	57,9	75,3	80,0
Francie	49,2	77,0	80,8
Německo	63,2	75,6	79,9
Řecko	35,4	68,2	74,4
Maďarsko	33,6	66,1	71,5
Irsko	49,8	69,0	73,3
Itálie	35,4	58,8	71,0
Lotyšsko	44,4	70,1	76,0
Litva	35,0	69,4	75,4
Lucembursko	35,5	81,5	86,2
Malta	68,5	79,3	75,9
Nizozemsko	72,7	84,9	87,3
Polsko	44,7	73,7	79,8
Portugalsko	47,5	74,8	82,0
Rumunsko	35,8	67,5	77,1
Slovensko	36,6	68,1	72,9
Slovinsko	49,3	75,7	86,9
Španělsko	40,7	64,9	71,6
Švédsko	57,3	76,4	85,2
Spojené království	64,2	77,7	79,3

Zdroj: Eurostat

Tradičně vysoká míra zaměstnanosti osob ve věku 20-34 let byla v roce 2010 v severských zemích, v Německu, Rakousku a Nizozemsku, kde byla nejvyšší u všech sledovaných věkových kategorií. S narůstajícím věkem se ztenčují i rozdíly v míře zaměstnanosti mezi zeměmi. U osob ve věku 20-24 let je diference až 39,1 p.b., a to u Maďarska, kde dosahovala 33,6 %, a již zmiňovaného Nizozemska se 72,7 %. V Itálii byla míra zaměstnanosti 25-29letých 58,8 %, zatímco pro stejnou věkovou skupinu představovala opět v Nizozemsku nejvyšší hodnotu ze zemí EU 27 (84,9 %). Rozdíl mezi maximem a minimem je tedy pro tuto skupinu o něco menší, i když stále poměrně výrazný 26,1 p.b. Stejně státy tvoří protipóly, pokud porovnáme míru zaměstnanosti osob ve věku 30-34let, i když se rozdíl snížil na 16,3 p.b. (Itálie 71,0 %, Nizozemsko 87,3 %).

Na základě porovnání s podílem studujících osob v jednotlivých zemích se ukazuje jeden zajímavý fakt. V severských zemích, ale i v Nizozemsku vůbec nekoreluje vysoký podíl osob ve formálním vzdělávání a míra zaměstnanosti osob ve věku 20-29 let. Z toho jednoznačně plyne, že v těchto zemích je dosti rozvinuté sladění pracovního a studijního života, naopak v zemích jižní Evropy je tomu spíše naopak. Navíc na jihu Evropy je nízká míra zaměstnanosti mladých lidí způsobena vysokou mírou nezaměstnanosti absolventů. Česká republika se zatím nevyznačuje výrazně špatným postavením mladých osob na trhu práce, na druhé straně je zaměstnanost studentů v současné době velmi nízká. Právě nedostatek získaných kvalifikačních předpokladů během studia může v budoucnu v České republice přispívat k zhoršenému postavení mladých lidí na trhu práce.

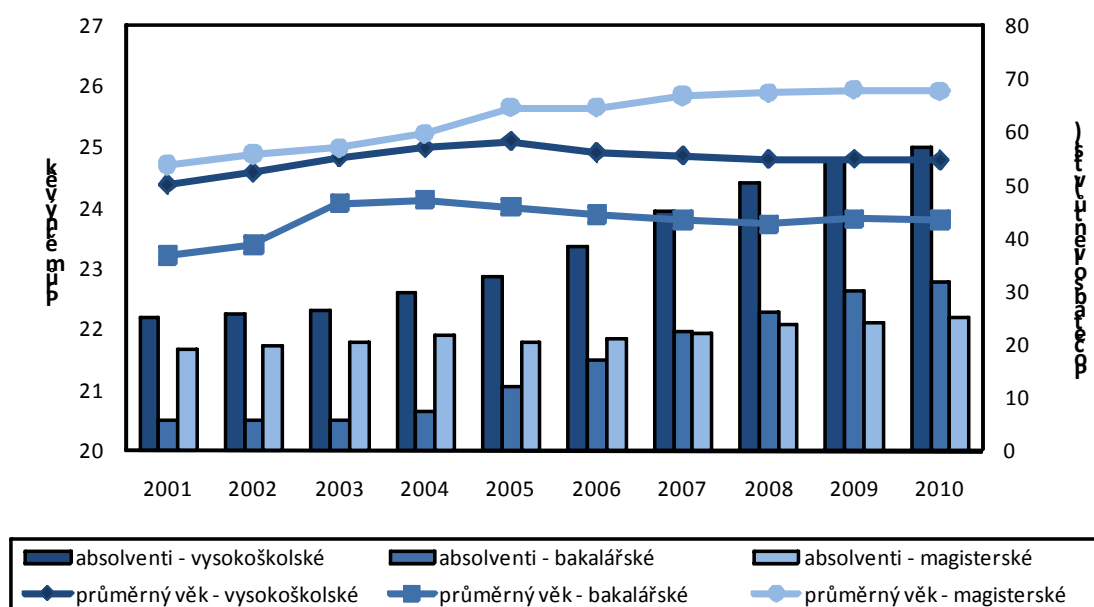

4. Doba studia a její vliv na ekonomickou aktivitu obyvatelstva

Počet ekonomicky aktivních osob v populaci ovlivňuje celá řada faktorů. Budoucí hrozby ohledně poklesu podílu ekonomicky aktivních osob a tím pádem i počtu zaměstnaných osob se dávají do souvislosti především se stárnutím obyvatelstva. Pokles či naopak vzestup ekonomické aktivity obyvatelstva však může být způsoben i jinými faktory. V poslední době lze jednoznačně pozorovat snížení nejenom míry zaměstnanosti, ale i míry ekonomické aktivity mladých osob ve věku 15-34 let. Zvyšování podílu ekonomicky neaktivních osob je v první řadě dáno zvýšením počtu studujících osob na vysokých školách. Vyšší míra ekonomické neaktivity osob ve věku nad 20 let však může být způsobena i zvyšující se průměrnou dobou studia právě na vysokých školách.

Počty úspěšných absolventů VŠ dle věku lze získat z tzv. školských matrik, kdy základní data poskytuje a zpracovává Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV). V rámci poskytnutých dat lze dále členit absolventy VŠ dle studijního programu na absolventy bakalářského či magisterského typu studia. Vzhledem k posouzení vlivu prodlužující se doby studia byly vyňaty osoby, jež absolvovaly vysokou školu v rámci dálkového studia. V případě dálkového studia se předpokládá, že nejdůležitější ekonomickou aktivitou byla pracovní aktivita.

Graf 4. 1. Vybrané míry nezaměstnanosti osob v ČR v letech 2006–2010

Zdroj: ČSÚ- VŠPS

V roce 2001 činil průměrný věk absolventa VŠ 24,4 roku, v roce 2010 24,8 roku. Lze tedy konstatovat, že obecně se významně nezměnil věk, kdy studenti úspěšně ukončí studium na VŠ. Situace na začátku milénia se však výrazně lišila, neb relativně nízký počet studentů absolvoval své studium formou bakalářského typu studia. Navíc zmíněný ukazatel zahrnuje i osoby, které úspěšně absolvovaly bakalářský typ studia, ale lze předpokládat, že velká část z nich bude pokračovat i magisterským typem studia. I z těchto důvodů je proto lepší se zaměřit na průměrný věk absolventa VŠ magisterského typu studia, který lépe popisuje vliv délky studia na zvýšení podílu ekonomicky neaktivních osob v populaci. V rámci takto definovaného ukazatele se již ukázaly velké rozdíly. V roce 2001 činil průměrný věk absolventů magisterského typu studia 24,7 let, v roce 2005 již 25,6 let a v roce 2010 25,9 let. V období mezi roky 2001 až 2010 se tedy jednalo o nárůst 1,2 roku. Zcela jednoznačně se ukazuje, že nejenom počet studujících osob, ale i doba studia může mít významný vliv na budoucí počet ekonomicky aktivních osob v populaci. Samozřejmě zcela legitimní otázkou je, zda-li si v budoucnosti Česká republika bude moci dovolit, aby velká část populace studovala především v rámci magisterského typu studia. Lze navíc předpokládat, že pokud trh práce bude

nabízet dobré pracovní uplatnění i pro absolventy středních škol či bakalářského typu studia VŠ, mohou být preference budoucí mladé generace poněkud odlišné. Titul Mgr. či Ing. již nemusí být podmínkou získání dobře placeného zaměstnání.

Situaci v České republice ohledně doby studia lze posuzovat i v mezinárodním kontextu. AHM 2009 (Vstup mladých lidí na trh práce) umožňuje získat údaje zohledňující průměrnou dobu studia osob dle nejvyššího dosaženého vzdělání. Vzhledem k tomu, že AHM se ptal všech osob ve věku 15-34 let bez ohledu na rok ukončení studia, zahrnuje tento ukazatel pouze absolventy, kteří ukončili studium v posledních pěti letech. Česká republika se obecně vyznačuje kratší průměrnou dobou studia ve škole, než je v průměru za celou Evropskou unii. V ČR činila dle výsledků z AHM roku 2009 průměrná doba studia 20,7 let, v průměru za všechny země Evropské unie byla o něco delší (21,2 roku). Výsledné hodnoty totiž z velké části souvisí i s podílem osob studujících na vysoké škole, respektive s podílem osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním a ten byl v souhrnu za posledních 10 let v České republice ještě relativně nízký. Data o vývoji počtu studentů a délce studia na VŠ naznačují, že v současné době dochází v České republice k prudké změně, která v důsledku povede k razantnímu zvyšování průměrného věku v době ukončení studia. Dále může výslednou hodnotu ukazatele ovlivňovat fakt, že si čím dál vyšší počet osob doplňuje vzdělání, a to i právě prezenční formou vysokoškolského studia.

Tabulka 4. 1. **Průměrný věk v době ukončení studia osob ve věku 15-34 let v zemích EU 27 (období 2005–2009)**

Země EU	Celkem	Vybrané úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání	
		středoškolské	vysokoškolské
EU 27	21,2	19,9	24,1
Belgie	21,5	20,3	23,3
Bulharsko	19,6	18,0	24,1
Česká republika	20,7	18,9	24,3
Dánsko	23,1	21,6	26,6
Německo	22,4	21,3	25,8
Estonsko	20,8	19,7	24,0
Irsko	21,3	19,5	23,3
Řecko	21,0	19,3	23,3
Španělsko	20,5	19,7	23,4
Francie	20,7	19,4	22,8
Itálie	21,0	19,5	25,3
Kypr	21,4	18,5	23,3
Lotyšsko	21,5	19,9	24,6
Litva	21,8	20,3	23,9
Lucembursko	22,3	20,6	24,0
Maďarsko	21,7	20,6	24,3
Malta	18,8	18,5	22,9
Nizozemí	22,5	21,5	24,6
Rakousko	20,8	19,7	25,6
Polsko	22,3	20,0	24,8
Portugalsko	22,2	21,6	24,7
Rumunsko	19,7	18,6	23,7
Slovinsko	22,8	20,8	25,7
Slovensko	20,4	18,7	24,1
Finsko	22,6	21,4	25,7
Švédsko	21,5	19,6	25,5
Velká Británie	20,1	18,0	22,5

Zdroj: Eurostat, EU-LFS, AHM 2009

Dále je celková doba studia ovlivněna i formou kombinace pracovního a studijního života. Především severské země, ale i Německo a Nizozemsko jsou příkladem zemí, kde vysokoškolské studium už je cíleně spojováno s pracovní aktivitou studenta. V roce 2009 byla v rámci Evropské unie obecně nejdelší doba studia v Dánsku, kde činila 23,1 roku, dále překvapivě ve Slovinsku 22,8 roku, Finsku 22,6 roku, Nizozemsku 22,5 roku a Německu 22,4 roku. Podobně je tomu i v případě délky studia u osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním, kdy severské země, dále Nizozemsko a Německo patřily mezi země s nejdelší dobou studia. Česká republika, i z důvodu růstu průměrného věku absolventů vysokoškolského studia v posledních letech, se vyznačovala delší dobou studia osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním, než byla v průměru za členské státy Evropské unie (24,3 roku v ČR versus 24,1 roku za EU 27).

Závěr

Zcela jednoznačně se ukazuje význam dosaženého vzdělání v možnosti uplatnění na trhu práce. Zmíněný závěr je potvrzen značným nárůstem počtu studujících na vysokých školách doprovázený zvyšujícím se podílem osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním. Je nutné navíc zmínit, že v časovém horizontu se jedná o relativně nový jev. Na trhu práce se nesporně potvrdila lepší pozice mladých osob s dosaženým vysokoškolským vzděláním, a to nejen v České republice, ale i v dalších zemích, především bývalého východního bloku. Tuto skutečnost lze stavět do souvislosti s obecně nižším zastoupením vysokoškolsky vzdělaných osob na trhu práce v těchto zemích a tedy větší nenasyceností pracovního trhu z hlediska kvalifikace pracovní síly. Tyto závěry jednoznačně dokumentuje zcela odlišná míra nezaměstnanosti absolventů dle dosaženého vzdělání. Zajištění odpovídajícího uplatnění absolventů především s vyšším stupněm vzdělání je významné také z hlediska zvyšování kvality lidského kapitálu ve společnosti.

V kombinaci se stárnutím obyvatelstva je však alarmující snižování ekonomické aktivity osob ve věku do 30 let. Zvyšující se průměrná doba studia v České republice není v současné době kompenzována významně vyšší participací studentů na trhu práce. V tomto kontextu se jeví jako vhodný příklad severské státy Evropy, ale i Německo, Rakousko a Nizozemí, kde je vyšší průměrná doba studia mladých lidí doprovázena i vysokou mírou zaměstnanosti osob ve věku do 30 let.